

Неизвестните страни, които крие едно творчество, винаги стават достояние на читателя. Има случаи, когато самият автор се стреми да „заклучи“ някоя от тайните на творческия процес, да ги скрие в чекмеджето си, далеч от любопитството на критиците и изследователите. Но има и моменти, когато тези творчески черти „в сянка“, се разкриват внезапно, твърде често изненадващо за самия творец. Петър Тонков долавя подобни противоречия у Иван Мирчев. В стихосбирката „Часовник на стареца“ (1967) Мирчев „се решава“ да помести „Войнишки цикъл“, писан в края на 20-те години. В онези години, мобилизиран към щаба на действащата армия, поетът си е водел своеобразен дневник. В него беззастенчиво с енигмата на символизма поет се среща с грубата действителност, по-точно затваря я в дневника си, за да я остави в забвение години наред. Като един от ковачите на „думите от филигран“ той съумява дълго да задържа тези впечатления в бележника си. Тайната и трайна сила на тази поезика той разкрива едва след като се убеждава, че символизмът е започнал несъзнателно да се руши — не само като течение, а и като смисъл.

Струва ми се, че невралгичната точка в книгата на Петър Тонков се крие именно в търсенето на тия преобразования на поета, в неговото непрекъснато себизграждане и оформяне. И приносите на Петър Тонков са били възможни само благодарение на обстоятелствата и за дълбочини събеседвания с поета. Бавно, но сигурно той е навлизал в територията на Иван Мирчев, което от своя страна е довело и до известно усложняване на критическия материал, утежен от обяснения и детайли. Това е лабиринт, в който лесно се влиза, но трудно се излиза. И все пак това е най-задълбоченият, най-обстоятелствен, проявен към цялостното творческо дело на Иван Мирчев. Петър Тонков съумява да отнесе критическия субстрат, в една или друга степен ненужен или не много съществен, но все пак в резултат на аналитични занимания — показателен, да ни въведе в света на един поет, който съумява да се открие като своеобразен творец благодарение ранното си навлизане в една образна и смислово-метафорична поезика.

„Това, което открил Мирчев сред другите поети от поколението му, бе своеобразната и неповторима метафоричност на лириката му“ — обобщава П. Тонков. Критическият успех на Тонков е и в това, че е потърсил и съумял да навлезе в главните черти на лирическия характер на поета, с типичните негови колебания по пътя на изграждането му, огледани в пряка връзка с обективната конкретно-историческа действителност. Тази сполука е резултат на стремежа да се проследят промените в художественото съзнание, този труден процес в органиката на творческата същност —

основно изискване за което и да е изследване, особено когато се отнася до творчество, създавано в едно продължително време. Верни са и заключенията за завоеванията на Иван Мирчев — превръщането на собствената съдба в естетически обект.

Иван Мирчев е в критическите интереси на Петър Тонков още от периода на сп. „Бисери“. Ако имаме никакви сериозни и, струва ми се, най-основателни възражения, те са преди всичко за анализите на Тонков върху ранния период на поета. Това донякъде е и обяснимо, тъй като там са дълбоките пластове от ранното творчество на Мирчев. Според П. Тонков: „За първи път Мирчев публикува стихове в сп. „Бисери“ — 7 декември 1913, бр. 20 (вж. с. 45). Авторът на очерка е попаднал във фактологическа неточност. Иван Мирчев печата и преди сп. „Бисери“, макар и скрит зад някогашната анонимност на псевдонима. Категоричното „за първи път“ се оказва без основание. Известно е, че творчеството под псевдоним, колкото и ранно и кратко да е то, разкрива една от любопитните страни в литературното битие на който и да е поет. Тези кодирани имена при Ив. Мирчев се явяват преди, по време и след „Бисери“: „Формон Рислер“ — в сп. „Ранни цветя“, „Adelina Mortua“, написано на латиница — в сп. „Хризантеми“, „Черният Маргарит“ — в сп. „Барaban“, а в Марангозовото списание „Луна“ в Габрово — „Иван Грусничкий“. Пише още под псевдонима Йоан Хризис. Както се вижда, това е цяла „псевдонимна“ антология, зад която авторът стои дискретно. С псевдоним е и първата публикация — и то не в сп. „Бисери“.

И още нещо. Далеч по-неприемлива е широко развита теза на Тонков, че стиховете от сп. „Бисери“ са „епигонски и подражателни“. Цитирам: „Ранният период на Мирчев — от сътрудничеството му в „Бисери“ — е напълно подражателен, епигонски.“ Твърде скоро забравил това твърдение, П. Тонков си противоречи, като твърди, че поетът бил „потопен в субективните си изживявания“ (вж. с. 48 и 49). В кое да вярваме? Може ли един поет да бъде „потопен в субективните си изживявания“ и едновременно с това да е „напълно подражателен“ и епигон? Това е не само неточно, но и логически невярно. Нещо повече, П. Тонков се базира на подобни твърдения и за цялата първа книга на поета „Реките викат“. Ще си позволя отново да цитирам: „Първата книга на поета — „Реките викат“ (1920) — разкри в концентриран вид епигонско подражателните черти на ранния Мирчев.“ Позицията на П. Тонков е обяснима, но не и приемлива! Това е страх от обвинения в съгражданско пристрастие, съображения, които в никакъв случай не помагат на един ретроспективен преглед. Съображенията в случая не са били необходими, защото цялостно очеркът носи действително аналитичен градивен материал и ако е имало нужда от критични бележки, те са били необходими в друга на-

сока — например за известно многословие на поета. За щастие след споменатата предварително псевдообективна нагласа П. Тонков разглежда от верен критически ъгъл творчеството на Иван Мирчев.

Близък на Лилиев, живял по времето на Димчо Дебелянов, тръгнал към поезията „в ученическа куртка и с разкрити обувки“ (както в един разговор сподели поетът), издал първата си книга почти едновременно с книгата на Гео Милев (и двете продавани от Мильо Касабов в старозагорската книжарница), Иван Мирчев носи в творческата си съдба нещо по-затворено, нещо лично свое, своя драма и свои решения към тази драма. Това създава и стеснения поетичен свят на Мирчев, докато Г. Милев сравнително рано излиза от „жестокия пръстен“ на лирико-епическия си поетичен изказ. Мирчев издава стихосбирките си сякаш да скрие именно онова, което не иска да ни каже или което оставя да сподели едва след години.

Петър Тонков намира пресечните точки, съдбовни за поета. Несъмнено е, че критикът е работил с любов към творчеството на Иван Мирчев, един от т. нар. „старозагорски ивановци“. Огледани са отправните точки на символизма и декаданса, разликите и границите им, за да се стигне до стихотворенията „Час“ и „Жребий“, творби с нова насока в лириката на Ив. Мирчев. „Морните работници“, потъват в кръчмите внезапно“, оставили пътищата си в стиховете на един още ранен литературен етап, който поробеният народ „се — и осъбва без плод“.

Търсени са и естетическите стойности и преображения, ония отлики, които отделят поета от общата вълна на поезията. Дори луната не е сребърна пара, а „кървав клон“. За да се стигне до своеобразния в него дебеляновски хуманизъм от „На един убит“, дето и „мъртвият не ни е враг“. Това, разбира се, се отнася не до поетичния изказ, а до човешката дълбочина на чувствата, до отношение и пристрастието на автора към този хуманизъм.

„Между тополите стъмени
една неживяна луна.

Не е от бронз, ни от сребро,
а сякаш кърваво ребро,

извадено от някой пленник,
убит във вражеска страна“...
(„Хомел“, 1926)

Нямам намерение да анализирам цялостния литературно-критически очерк на П. Тонков. За мен по-важното е друго. Книгата на Тонков показва колко неизследвани са още поетическите пространства в нашето литературно наследство. Изследователят, критикът-изследовател и изследователят-биограф, често стоят пред литературни целини с огромен, невидян, забравен, а често и непотърсен свят, пред пластове недокознатото поетическо наследство. Неволно си спомням един спор с мой събеседник, който искаше да ме убеди, че нашата литературна нива е далеч по-бедна от тази на някои съседни нам страни. Попитах за името на първата книга, издадена от Мирчев, за първата книга на Иван Хаджихристов, за първата публикация на Гео Милев, които той не можа да си припомни. Може би ги бе позабравил, защото те са превърнати в библиографски куриози. А това са факти от литературното ни наследство, шрихи от профила на различни поети.

Въпреки че (както отбеляза някъде Светозар Игов) трудът на П. Тонков не блести с някаква кой знае каква критическа отлика, литературно-критическият очерк има своя стойност. Не е лесно да се навлезе в противоречиви и „трудни светове“ като тези на Иван Мирчев, посоки от един живот, преплетен с десетки поетически съдби, между които гласът на поета има свое място. И Тонков е прав, когато пише: „За да се долови и постигне художествената магия и обаяние на Иван Мирчевия поетически свят, е нужно по-трайно и непредубедено общуване с него, нужни са свежи сетива за неговата атмосфера.“

За да допълни:

„Но така или иначе този свят съществува, то е факт. Следователно ще бъде открит.“

Книгата на Тонков изследва именно тая атмосфера на поет, за който вече е написан и първият (не се съмнявам, не последен) пообстоен труд. А това не е малко като принос и постижение.

Георги Тахов